

Lenka Odehnalová: *Dostojevského Deník spisovatele v kontextech a konfrontacích*. Vydání první Brno: Masarykova univerzita, 2023
ISBN 978-80-280-0213-8, 219 s.

Dziennik pisarza Fiodora Dostojewskiego dotychczas nie spotkał się ze szczególnym zainteresowaniem ze strony literaturoznawców, zarówno rosyjskich, jak i europejskich. Recenzowana monografia porusza teoretycznoliteracką problematykę wokół dzieł Dostojewskiego, analizuje złożoność *Dziennika pisarza*, ale również wybiega w terażniejszość poprzez zaprezentowanie nam recepcji *Dziennika pisarza* w czeskim i słowackim literaturoznawstwie. Zatem pracę Pani Lenki Odehnalovej *Dostojevského Deník spisovatele v kontextech a konfrontacích* należy traktować jako próbę uzupełnienia pewnej luki w dostojewskologii, umiejscawiającą *Dziennika pisarza* w kontekście całej twórczości Dostojewskiego.

Poza standardowymi elementami jak wstęp (s. 9-11), metodologia (s. 12-16) oraz stan badań (s. 17-19), które składają się na pierwsze trzy rozdziały, w pracy znajdujemy rozdziały, poświęcone poetyce *Dziennika pisarza* (s. 20-57), specyfice genealogicznej (s.58-96), komentowanej przez Dostojewskiego w *Dzienniku pisarza* rzeczywistość XIX-wiecznej Rosji (s. 97-123), różnorodności motywów zawartych w *Dzienniku pisarza* (s. 124-144) oraz recepcji *Dziennika pisarza* w Czechach i na Słowacji (s. 145-171). Recenzowaną monografię kończy podsumowanie (s. 172-178), obszerna bibliografia (s. 179-194), a także zbiór fotografii (s. 194-219).

Po zaprezentowaniu metodologii pracy, która opiera się na tradycyjnych założeniach poetyki historycznej, prezentowanej w badaniach czeskich, polskich oraz rosyjskich autorów (A. Červeňák, I. Wołgin czy M. Czermińska), Lenka Odehnalová przechodzi w swojej rozprawie do rozważań teoretycznoliterackich wokół utworu rosyjskiego pisarza. W moim przekonaniu dwa rozdziały („Poetyka *Dziennika pisarza* Dostojewskiego” oraz „*Dziennik pisarza* Dostojewskiego jako mozaika gatunków literackich”) stanowią najmocniejsze elementy recenzowanej monografii. Autorka nie tylko wykazuje się szeroką wiedzą z zakresu teorii literatury, prezentując koncepcje dotyczące genealogii (autorstwa chociażby I. Pospíšila bądź B. Bursova), ale również formuluje własne – w tym bardzo trafne – wnioski („na základě uvedených skutečností definujeme tři typy přesahů: 1. přesah z Dostojevského tvorby před vydáním *Deníku spiovatele* nazvaný retro-

grádním, 2. Dostojewského tvůrčí záměry, které ve vztahu k *Deníku spisovatele* teprve publikovány budou, nazvané futurálními, 3. přesah z tvorby spisovatele v průběhu vydávání *Deníku spisovatele* pojmenovaný jako aktuální”, s. 34).

Dziennik pisarza w tym rozdziale staje się wielogatunkową syntezą eseju, pamiętnika, listu, artykułów publicystycznych oraz opowiadań, które równie dobrze mogłyby zostać wydane jako samodzielne utwory. Autorka szczególną uwagę zwraca na kwestie pamięci (s. 71-84), jednocześnie nie zapomina o idei, jaka przyświecała Dostojewskiemu podczas pisania *Dziennika pisarza*, a mianowicie pragnieniu utworzenia miejsca, gdzie rosyjski pisarz będzie „mówił ze sobą i dla własnej przyjemności [...] o wszystkim, co uderzy [mnie] lub skłoni do myślenia”¹.

W kolejnych częściach pracy Lenka Odehnalová w zajmujący sposób przedstawia swoje rozważania na temat przewijających się w twórczości Dostojewskiego obrazów i motywów, wśród których należy oczywiście wymienić motyw przypadkowej rodziny, obraz Petersburga czy wieczny konflikt Zachód versus Rosja. Jednak sama analiza przywołanych obrazów i motywów nie wykracza poza dotychczas ugruntowane stanowiska w światowej dostojewskologii. Posiłkowanie się innymi powieściami Dostojewskiego w ramach poszerzonej analizy oczywiście pokazuje bardzo dobre rozeznanie Autorki w twórczości rosyjskiego pisarza, ale sprawia wrażenie, że Autorka uważa *Dziennik pisarza* za załączek rodzących się w głowie Dostojewskiego problemów, albo podsumowanie jego twórczości, a nie autonomiczne, wnoszące wiele nowego dzieło (którym z pewnością jest). Od pracy poświęconej *Dziennikowi pisarza* oczekiwałbym większego wkładu w analizę właśnie *Dziennika pisarza*, a nie innych powieści Dostojewskiego – niezależnie od trafności wniosków wyciąganych przez Autorkę.

Inną bardzo istotną częścią recenzowanej monografii jest zaprezentowanie kolorytu epoki, kwestii społeczno-historycznych XIX-wiecznej Rosji (s. 97-123), które zasługuje na osobne wyróżnienie. Lenka Odehnalová szczegółowo omawia pojawiające w *Dzienniku pisarza* postaci, dość wymienić tutaj największe sławy, takie jak W. Bieliński, A. Hercen czy N. Czernyszewski (np. s. 76). Tym samym Autorka – świadomie bądź nie – buduje pewien pomost pomiędzy *Dziennikiem pisarza* a klasycznym diariuszem,

¹ F. Dostojewski, *Dziennik pisarza*, tom 1, tłum. M. Leśniewska, Warszawa 1982, s. 273.

zapiskami codzienności, które bez poznania kolorytu epoki staną się przecież zwyczajnie nieczytelne. Szczególnie interesujące wydaje się zaprezentowanie trzech przestrzeni, po których Dostojewski porusza się w *Dzienniku pisarza* (Petersburg – Rosja – Europa, s. 56), a także wyodrębnienie różnych rodzajów pamięci („1. wspomínky na společenské události, 2. vzpomínky na spisovatele a významné osobnosti, 3. vzpomínky na rodinný kruh, 4. vzpomínky na důležité životní okamžiky, 5. vzpomínky na místa, 6. drobné reminiscence”, s. 73). Sytuuje to *Dziennik pisarza* w dotychczas niezbadanych dla literaturoznawstwa terenach *memory studies* i wskazuje ciekawe perspektywy badań na przyszłość (pewne podobieństwa ideowe dostrzegam z pracą D. Thompson *The Brothers Karamazov and the Poetics of Memory* – i nie jest to zarzut).

Autorka omawianej książki umiejętnie porusza się w historycznych kontekstach XIX-wiecznej Rosji, problematyce genealogicznej czy motywach występujących w twórczości Dostojewskiego, ale w moim przekonaniu pracy brakuje idei spajającej „konteksty i konfrontacje”. Oczywiście, równie zajmującym uzupełnieniem pracy (zwłaszcza dla czytelnika spoza tego kręgu kulturowego) jest przedostatni, ósmy rozdział pracy, czyli zaprezentowanie współczesnej recepcji *Dziennika pisarza* w czeskim oraz słowackim literaturoznawstwie. Wykonana praca zasługuje na ogromne uznanie, bez trudu można zauważyć doskonale obeznanie Autorki w meandrach czeskiego oraz słowackiego literaturoznawstwa.

Sądzę jednak, że Lenka Odehnalová niepotrzebnie włączyła ten rozdział („Recepcja *Dziennika pisarza* w kontekście czeskim i słowackim”, s. 145-171) do recenzowanej monografii. Równie dobrze mógłby funkcjonować on jako osobny, sprawnie napisany artykuł. Powtórzę: Autorka wykazała się znajomością badań, komentarzy czy nawet przekładów (s. 153), ale w jaki sposób koresponduje to w motywem snu w twórczości Dostojewskiego, któremu został poświęcony cały podrozdział (s. 137-144)? Gatunkową specyfiką *Dziennika pisarza*? Miłosnym trójkątem ze *Skrzywdzonych i poniżonych*? A jeśli upierać się przy pozostawieniu rozdziału poświęconego recepcji *Dziennika pisarza*, to o wiele zasadniejsze byłoby „wcielenie” go do np. stanu badań, który Autorka ograniczyła do niecałych trzech stron. Pozwolę sobie założyć, że Lenka Odehnalová zna konteksty czeskie i słowackie o wiele lepiej niż konteksty rosyjskie czy francuskie, więc dlaczego by nie stworzyć „czegoś większego” na ten temat? Praca poświęcona *Dziennikowi pisarza* wyłącznie w tym kontekście kulturowym z pewnością zwró-

ciłaby o wiele większą uwagę w czeskim i słowackim literaturoznawstwie niż *Dostojevského Deník spisovatele v kontextech a konfrontacích*.

Na tle badań innych literaturoznawców, takich jak D. Griszyn, W. Sidorow, A. Kościółek czy L. Grossman, recenzowana monografia wyróżnia się lekkością oraz wszechstronnością poruszanej tematyki. Mimo to należy zwrócić uwagę, że momentami rozważania Autorki wybiegają poza problematykę pracy (s. 60-64, s. 131-135), co skutkuje całkowitym straceniem przedmiotu badań (przypomnę: *Dziennik pisarza*, a nie cała twórczość Dostojewskiego) z pola widzenia. Z powodu tej „wszechstronności” dochodzi do rozmycia ogólnej koncepcji pracy, poruszania się jedynie po powierzchni analizowanego tekstu i wyciągania nieoryginalnych wniosków. Praca mogłaby zostać wydana jako zbiór artykułów (przeważnie bardzo wysokiej jakości), a nie jednolita praca właśnie z powodu braku myśli spajającej całą pracę.

Recenzowana praca pomimo zgłoszonych wcześniej uwag stanowi ciekawe uzupełnienie badań nad *Dziennikiem pisarza*, zresztą jak i całą twórczością Dostojewskiego. Tekst jest zaopatrzony w bardzo dobry aparat naukowy, a Autorka posiada umiejętność syntezy myśli oraz analizy, zwracając uwagę na kluczowe elementy w dziełach Dostojewskiego. Na szczególne wyróżnienie zasługuje poruszenie dotychczas nieznannej problematyki memory studies w kontekście badań nad *Dziennikiem pisarza*.

Mateusz Wąsowski (Uniwersytet Warszawski)